

**BALIKESİR VE İLÇELERİNDEKİ TÖREN ALANLARI VE ATATÜRK ANITLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**
**A RESEARCH ON EVALUATION OF CEREMONIAL AREAS AND ATATÜRK MONUMENTS OF
BALIKESİR AND ITS DISTRICTS**

Gaye BİROL*
Esra ŞAT**

Öz

Tarihte söz sahibi olmuş kişi ya da kurumlar, toplum üzerindeki güçlerini vurgulamak, gelecekte hatırlanmak ya da toplumsal yapıyı dönüştürmek gibi amaçlarla, yapılar dışında kalan alanlarda yer alan simgesel elemanların anlam taşıma ve mesaj iletmekteki gücünü kullanmak amacıyla anıtlar inşa etmişlerdir. Anıt denildiğinde akla mekanda bulunan diğer elemanlardan boyutları, rengi, biçimi, dokusu gibi çeşitli özellikleri ile farklılaşan bir kentsel eleman gelmekle birlikte, anıt kavramı daha çok heykel ile özdeşleştirilmektedir. Osmanlı döneminde sarayda yapılan resmi törenlerin, Cumhuriyetin kurulmasının ardından, Kurtuluş Savaşını, Cumhuriyeti, zaferi, kahramanlığı ve Atatürk'ü yüceltmek, anımsatmak ve milli duyguları canlandırmak, Wilson'un ifadesiyle (2007) "kolektif kimlik ve hafıza kurarak geleceği biçimlendirmek" görevlerini üstlenen Atatürk anıtlarının çevresinde düzenlenmiş yeni kamusal mekanlarda -tören alanlarında- yapılmaya başlandığı görülmektedir. Bu çalışmada, öncelikle Cumhuriyet öncesi ve sonrasındaki dönemlerde ülkemizde anıt ve heykel kavramlarının geçirdiği dönüşüm açıklanmıştır. Daha sonra, Balıkesir il merkezinde bulunan 2 adet tören alanı ve tüm ilçelerinde bulunan 18 adet tören alanında bulunan Atatürk anıtları ile anıtların içinde konumlandıkları tören alanlarının mekânsal nitelikleri incelenmiş ve tablolar halinde sunulmuştur. Çalışmanın sonuç bölümünde ise, elde edilen bulgular, anıtlara ilişkin bulgular ve tören alanlarına ilişkin bulgular olarak sınıflandırılarak sunulmuş, her bir anıtın niteliklerine ve içinde konumlandığı kamusal alan ile olan ilişkilerine yer verilmiş, resmi tören alanları olarak kullanılan bu alanların resmi olmayan gündelik kullanımlara olanak sağlayıp sağlamadığı tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Heykel, Anıt Heykel, Tören Alanı, Atatürk Anıtı, Balıkesir.

Abstract

In the history, the people or institutions, who want to emphasize their power over society, to be remembered in the future, or to transform society, built monuments with the aim of the power of using conveying their meaning and message. While a monument is called as an urban element different from other elements in an urban environment with its some characteristics such as dimensions, color, shape, etc., the concept of the monument is more identified with the sculpture. After the establishment of the Republic, official ceremonies arranged in the Ottoman palaces before, moved to new public spaces -ceremonial areas- designed around Atatürk monuments. These monuments commissioned to exalt the War of Independence, Republic, victory, heroism and Atatürk, reviving national sentiments, as Wilson's statement (2007), "trying to constitute collective identity and memory, and shaping the future". In this study, firstly, the transformation of the concepts of monument and sculpture in Turkey before and after the Republic was explained. Then, qualities of Atatürk monuments and the spatial qualities of the two ceremonial areas in Balıkesir city centre and that of the ceremonial areas in 18 districts of Balıkesir are studied and presented in tabular form. In the conclusion of the study, the findings are classified and presented as findings related to the monuments and findings related to the ceremonial areas. Qualities of each monument and relations of them surrounding ceremonial areas are explained. At the end, it is discussed that whether these official ceremonial areas allow unofficial everyday uses or not.

Keywords: Statue, Monument, Ceremonial Area, Atatürk Monument, Balıkesir.

* Prof. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, gaye.biol@idu.edu.tr

** Yüksek Mimar.

1. Giriş

Tarihte söz sahibi olmuş kişi ya da kurumlar, kimi zaman toplum üzerindeki güçlerini vurgulamak ve ideallerini yaymak, kimi zaman kalıcı olmak ve kendilerinden sonraki nesiller tarafından hatırlanmak, kimi zaman da toplumsal yapıyı dönüştürmek gibi amaçlarla, yapıları, yapılar dışında kalan alanları ve o alanlarda yer alan simgesel elemanların anlam taşıma ve mesaj iletmadaki gücünü kullanmış ve anıtlar inşa etmişlerdir. Eski Roma'da kazanılan zaferi ve kazanan lideri yüceltmek ve anmak için zafer takları, Mısırlılar tarafından firavun için anıt mezar olarak piramitler, Osmanlı İmparatorluğu döneminde devletin gücü ve büyüklüğünü vurgulamak için de cami, kümbet, saat kulesi gibi anıtsal yapılar inşa edilmiştir.

Anıt denildiğinde akla mekanda bulunan diğer elemanlardan boyutları, rengi, biçimi, dokusu gibi çeşitli özellikleri ile farklılaşan bir kentsel eleman -asırlık bir ağaç, devasa bir yapı, o çevrede fonksiyonu bakımından tek olan, kimi zaman da tarihi özelliği bulunan bir yapı, vb.- gelmekle birlikte, anıt kavramı daha çok heykel ile özdeşleştirilmektedir. Plastik sanat dallarından biri olan heykel, genel olarak herhangi bir maddenin şekil verilerek üç boyutlu hale getirilmesidir. Yılmaz (2006), heykeli "uzayda (boşlukta) girinti ve çıkıntı yaratma sanatı" olarak tanımlar ve ekler: "Heykel, güzel sanatlar bünyesinde, plastik sanatlar alt başlığında incelenebilen, örneğin taştan yontularak, kilin birbirine eklenmesiyle yığılarak ya da sanatçının amacına uygun olarak seçtiği malzemelerin şu ya da bu şekilde yan yana, üst üste getirilmesiyle inşa edilerek yapılabilen üç boyutlu, dokunulabilen, uzayda yer kaplayan bir biçimdir". İnsanoğlunun ortaya koyduğu ilk sanat eserlerinden biri olan heykelin konusunu bazen tanrılar, krallar, önemli kişiler ya da olaylar, bazen anlatılmak istenen bir duygunun dışavurumu, bazen unutulması istenmeyen önemli bir anının oluşturduğu görülür. Heykeller kimi zaman boyutlarına, bulunduğu mekana ve aktardığı mesaja bağlı olarak anıt niteliği kazanır ve "anıt heykel" olarak anılırlar; kentsel mekanlarda, önemli yapıların çevrelerinde, parklarda, meydanlarda veya kavşaklarda yer alarak mekanın birer parçası haline gelirler.

Önemli bir kişi ya da olayın sonraki çağlarda da hatırlanması amacıyla kullanılan araçlardan biri olan anıt heykellerin ülkemiz kentlerinin kamusal mekanlarında yer almasının temelleri Tanzimat Dönemine dayanır. Cumhuriyet'in ilanından sonra ise, amacı ülkeyi çağdaş uygarlık seviyesine çıkarmak ve halka da bu düşünceyi benimsetmek olan yeni yönetim, bu doğrultuda heykelin etkisinden faydalanmış, Cumhuriyet dönemiyle birlikte tüm Türkiye kentlerinde varlığını gösteren yeni mimarlık anlayışı ve açık mekanların tasarımı/kullanımındaki dönüşüm (Gurallar, 1999), genellikle kentlerin yeni inşa edilen kamu yapılarının çevrelerindeki mekanlarında anıt heykel kullanımının artmasını sağlamıştır. Söz konusu anıt heykeller, bir yandan Kurtuluş Savaşı zaferinin, Cumhuriyet'in kurulması gibi büyük bir olayın ve Atatürk gibi önemli bir yöneticinin anlatılması ve anılmasında aracı olurken, diğer yandan da halkın kamusal alanda heykelle tanışmasını sağlamıştır. Başlangıçta öncelikle yeni başkent Ankara olmak üzere Türkiye'nin merkez niteliğindeki kentlerindeki kamusal alanlara anıt heykeller inşa etme anlayışı, zamanla taşradaki kentlerde de yansımaları bulmuş, bu kapsamda, birçok Anadolu kentinde çok sayıda anıt heykel inşa edilmiştir.

Bu çalışmada, öncelikle Cumhuriyet öncesi ve sonrasındaki dönemlerde ülkemizde anıt ve heykel kavramlarının geçirdiği dönüşüm açıklanmıştır. Daha sonra, Balıkesir il merkezinde bulunan 2 adet tören alanı ve tüm ilçelerinde bulunan 18 adet tören alanında bulunan Atatürk anıtları ile anıtların içinde konumlandıkları tören alanlarının mekânsal nitelikleri incelenmiş ve tablolar halinde sunulmuştur. İncelenen Atatürk anıtları, her bir yerleşmede resmi bayram kutlamalarının, Atatürk'ü anma törenlerinin yapıldığı, her yerleşmede sadece bir adet bulunan özellikteki tören alanlarında yer alan anıtlar olup, çeşitli kamu yapıları çevresinde ve okul bahçelerinde bulunan anıtlar ile çevrelerindeki alanlar, çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise her bir anıtın niteliklerine ve içinde konumlandığı kamusal alan ile olan ilişkilerine yer verilmiş, resmi tören alanları olarak kullanılan bu alanların resmi olmayan gündelik kullanımlara olanak sağlayıp sağlamadığı tartışılmıştır.

2. Cumhuriyet Öncesinde Anıt ve Heykel

Sözen (1973), Türklerde anıtın köklerine inildiğinde Orta Asya'da Orhon vadisinde Türk dili, tarihi ve sanatı açısından büyük önem taşıyan, üzerlerinde yazıtların yer aldığı taştan anıtlarla karşılaştığını belirtir. Sözen'in belirttiğine göre, Bilge Kağan, veziri Tonyukuk ve kardeşi Kültigin'e ait olan bu yazıtların daha eski bir örneği ise yine Orhon vadisinde, Kültigin ve karısını yan yana oturmuş durumda canlandıran mezar anıtıdır. Bu buluntular, Göktürklerin bir olayı, ünlü bir kişiyi simgeleştirmek için başvurdukları yolları göstermesi açısından ilginçtir. Göktürklerin ardından, Uygurlarda da anıtlara rastlanmakta, bu anıtlarda Budizm etkisinde kaldığı, Hint, Çin ve Yunan sanatından beslenildiği görülmektedir (Sözen, 1973). Türklerin İslamiyeti kabul etmesinin ardından, önemli olayları, kişilerin mezarlarını anıtlarlaştırmak düşüncesi farklı biçimlere bürünmüş, mezar anıtları ve türbeler Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemlerinde kendilerine özgü görünümlere ulaşmış (Sözen, 1973), Osmanlı döneminde ise İslamiyetin

getirdiği tasvir yasağı nedeniyle bazı kısıtlamalara gidilmiş, anıtlarda insan ve hayvan figürleri kullanımı, yerini canlı olmayan nesnelere bırakmıştır.

Osmanlı döneminde kamusal alanda anıtsallık, dikilitaş ve sütunlarda, saat kuleleri ve çeşmelerde, büyük boyutlu mimari ürünlerde ifadesini bulmuştur. Renda (2002)'ya göre çeşmeler adeta birer meydan heykeli görüntüsündedirler. Saat kuleleri ise kent yaşamına zaman boyutunu katan önemli bir eleman olarak belirirken siyasal olanın taşıyıcılığını da üstlenmişlerdir. Şair Fani Efendi'nin ifade ettiği gibi "bu saat kulelerinde zahiren saat çalar, manen hükümet seslenir" (Şair Fani Efendi'den aktaran Tekiner, 2010). II. Abdülhamid dönemi boyunca (1876-1909) birçok ilde meydanlara, cami, gar, veya devlet binalarının bahçesine çok sayıda saat kuleleri inşa edilmiştir. Bu yapılar otoritenin varlığının kamusal alanlarda hissedilmesini sağlamanın yanı sıra, kent için simge haline gelmiş, halk için buluşma noktası olmuş, önemli nirengi noktaları haline almışlardır.

Tekiner (2010), birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, zengin bir kültür mirasına sahip olan Anadolu'da, Batılı gelenek bağlamında bir Türk heykel tarihinin ancak Tanzimat dönemindeki batılılaşma hareketleriyle başlatılabileceğini belirtir. Devlet dairelerine kendi portresini aştıran ilk isim olan Sultan II. Mahmut'un, kendisinden 37 yıl sonra tahta geçen oğlu Abdülaziz, Avrupa seyahatinde gördüğü heykellerden etkilenmiş, yaptığı ziyaretin ardından kendi büstünü ve küçük boyutlu bir heykelini yaptırarak Osmanlı sultanları arasında ilk kez kendi heykelini yaptıran sultan olmuştur. Osmanlı'nın bu ilk resmi heykeli C.F. Fuller tarafından yapılmış ve heykelde sultan, batılı giyim tarzıyla, saltanat koşullarıyla donatılmış bir at üzerinde tasvir edilmiş (Tekiner, 2010), ancak heykel, saray duvarları arasında, heykel fikrine henüz hazır olmayan halkın göremeyeceği yerde tutulmuştur. Sultan Abdülaziz'in heykeli, 1876'da tahttan inmesinin ardından Beylerbeyi sarayından Topkapı sarayına, oradan Mecidefendi köşküne, Cumhuriyetin ilanından sonra müze olan Topkapı sarayına taşınmış en sonunda şu an durmakta olduğu Beylerbeyi sarayına konulmuştur (Tekiner, 2010). Bu girişimi hayvan heykelleri izlemiş, boğa, geyik, aslan ve at heykelleri kamusal mekanlarda görünür olmaya başlamıştır. Örneğin Kadıköy'de yer alan boğa heykeli, Beylerbeyi sarayındaki Isidore Jules Bonheur imzalı boğa heykelinin bir benzeridir (Tekiner, 2010). İstanbul'un Acıbadem, Nişantaşı, Okmeydanı gibi semtlerinde yer alan, sultanların zamanında atış yaptığı yerlere dikilen ve üzerinde sultanı ve imparatorluğu öven yazıların olduğu taşlar da, hat örnekleri ve bitkisel bezemelerdeki ustalıkları sebebiyle Renda (2002)'ya göre anıt niteliği taşımaktadır.

20. yüzyıl başlarında ise kentsel mekanlarda anıt heykeller yer almaya başlamış, böylece kamusal alanda heykelin görünebilir olmasının yolu açılmıştır. İstanbul'daki Abide-i Hürriyet Anıtı (1909-1911) Tayyare Şehitleri Anıtı (1916) ve Konya Ziraat Anıtı bu dönemin anıt heykel örneklerindedir (Tekiner, 2010). Muzaffer Bey'in tasarladığı Abide-i Hürriyet anıtı, çağdaşlığın, demokrasinin ve laikliğin simgesi olmasıyla batılı geleneğe yakın bir anlayışta tasarlanan ilk anıt heykeldir (Tekiner, 2010).

3. Cumhuriyet Dönemi Sonrası Anıt Heykel Uygulamaları

Türkiye Cumhuriyetinin kurulması sonrasında, Cumhuriyet'in yenilikçi tavrının ve çağdaş uygarlığa erişme amacının mekanda ifade edilebilmesi ve topluma kazandırılması istenen yeni kimliğin inşasında mimarlık ve heykel sanatı etkili bir role sahiptir (Yasa Yaman, 2011). Yeni devletin yeni mekanlarındaki halkın, bu mekanlardan çıkaracağı anlamlarla yeni bir yaşayış biçimi geliştirerek eski alışkanlıklarından uzaklaştırılması amaçlanmıştır.

Kurtuluş savaşını, Cumhuriyeti, zaferi, kahramanlığı ve Atatürk'ü yüceltmek, anımsatmak ve milli duyguları canlandırmak için kentsel mekana anıt heykeller konumlandırılmasında, Atatürk'ün ülkenin yeniden yapılanması döneminde milli kültürü yansıtan bir sanat anlayışının oluşturulması gerektiğine olan inancı ve bu uğurda attığı adımlar etkili olmuştur. 1923 yılında yaptığı bir konuşmada "Dünyada medeni, ileri ve olgun olmak isteyen herhangi bir millet, mutlaka heykel yapacak ve heykeltraş yetiştirecektir" demiş ve eklemiştir:

"Bir millet ki resim yapmaz, bir millet ki heykel yapmaz, bir millet ki bilimin gerektirdiği şeyleri yapmaz; itiraf etmeli ki o milletin ilerleme yolunda yeri yoktur. Oysa ki bizim ulusumuz, gerçek nitelikleriyle uygarlığa erişmeye layıktır, uygarlığa erişecektir ve ilerleyecektir" (Atatürk'ün söylev ve demeçleri, 1997).

Cumhuriyet'in kurulmasının ardından, kentlerin kamusal alanlarında gerçekleştirilen anıt heykel uygulamalarında büyük bir artış görülmüştür (Bozdoğan, 2002). Bu örneklerin çoğu, halkın lideri olan Atatürk'ü, Cumhuriyeti, Kurtuluş savaşını, kurtuluş için savaşan halkı simgeler. Atatürk'ün yer yer at üstünde cesur bir komutan, yer yer ileriye işaret eden bir yol gösterici, yer yer elinde nutuk kitabıyla otoriter bir duruş sergileyen bir önder olarak tasvir edildiği bu anıt heykeller, okuma yazma bilmeyen izleyicisine dahi mesajlar iletebilme gücüne sahiptir. Artık resmi bayramları da olan halk, bu bayramları tören alanları

olarak da kullanılan Atatürk anıtı önünde kutlamaya başlamıştır. O güne dek resim ve heykelle pek ilişkisi olmayan halk için Cumhuriyet döneminde inşa edilen anıtlar, bugün olduğundan daha fazla etkili olmuştur.

Batuman (2005a, 2005b), erken Cumhuriyet döneminin yeni başkenti Ankara'da üretilmeye çalışılan yeni kimlik ve oluşturulmaya çalışılan ulus devlet için kamusal mekanların ve bu mekanlarda semboller ve imgelerin kullanıldığını belirtir. Başta Modernleşme yolundaki Türkiye'ye örnek olacak genç başkent Ankara olmak üzere büyük küçük tüm kentlerde döneme özgü simge yapılar inşa edildiğini ve çevre düzenlemesi çalışmalarının yapıldığını aktaran Batur'a göre (1998), büyük kentlerde kentin anayolu olan ve genellikle Gazi bulvarı olarak isimlendirilmiş caddelerin sonlandığı Cumhuriyet Meydanı olarak isimlendirilen meydanlarda birer Atatürk heykeli bulunmaktadır. Batur'a göre, kasabalardaki belediye binalarının bahçelerinde, geometrik biçimde düzenlenmiş tarhlarla çevrili küçük alanlara konumlandırılan Atatürk büstleri de bu yöntemin küçük ölçeklidir.

Cumhuriyet Döneminde yapılan anıt heykellerin ilk örnekleri çoğunlukla yabancı heykeltıraşların ellerinden çıkmıştır. Avrupalı heykeltıraşlarca üretilen Atatürk tasvirleri ülkede İstanbul'dan başlayarak Ankara'da ve diğer kentlerde önemli noktalarda yer bulmaya başlamıştır. H. Krippel tarafından 1925 yılında İstanbul Sarayburnu parkına dikilen Atatürk heykeli, Cumhuriyet'in kamusal mekanda yer alan ilk figüratif anıt heykelidir. Buldukları mekanı sınırlayan, tanımlayan, odak haline getiren simge niteliğindeki anıt heykellerin sayısı bu tarihten sonra artmış, kentlerde Atatürk anıtları inşa etme anlayışı, Heinrich Krippel tarafından yapılan Konya Atatürk anıtı (1926) ve Ankara Ulus Meydanı Anıtı (1927), Pietro Canonica tarafından Ankara Etnoğrafya Müzesi önündeki Atatürk Anıtı (1927), Ankara Zafer Anıtı (1927), Taksim Cumhuriyet Anıtı (1928), İzmir Atatürk Anıtı (1932), Anton Hanak ve ölümünden sonra Josef Thorak tarafından yapılan Kızılay Güven (Zabıta) Anıtı (1935) gibi birçok anıtlarla devam etmiştir. Türkiye'deki sanatçıların ise anıt heykel yapımını daha çok 1930'lardan sonra üstlenmiş oldukları görülmektedir. Menemen Şehit Kubilay Anıtı 1932 yılında Ratip Asir Acudoğlu tarafından, Silifke Atatürk Anıtı 1934 yılında Kenan Yontuç tarafından, Barbaros Anıtı ise 1942 yılında Hadi Bara ve Zühtü Müridoğlu tarafından yapılmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde Atatürk anıtları yapımı için amacını iyi şekilde anlatacak kompozisyon aranmış, alanında uzman heykeltıraşlar seçilmiş, ancak heykellerin sanatsal niteliklerine gösterilen özen zamanla azalmıştır (Yasa Yaman, 2011).

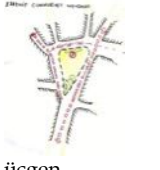

4. Balıkesir ve İlçelerindeki Atatürk Anıtları

Çalışmanın bu bölümünde, Milli Mücadele yıllarında Kuva-yi Milliye hareketinin en yoğun biçimde yaşandığı Batı Anadolu kentlerinden biri olan Balıkesir'in, il merkezindeki 2 adet tören alanında ve tüm ilçelerindeki tören alanlarında bulunan 18 adet Atatürk anıtı içinde yer aldıkları kamusal mekanlarla birlikte incelenerek belgelenmiş (Şat, 2017), her bir anıta ilişkin veriler tablolar halinde aşağıda sunulmuştur (Tablo 1-4).

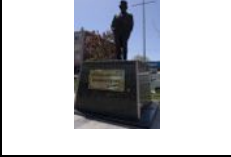

Tablo 1: Balıkesir il merkezindeki ve Ayvalık, Balya ve Bandırma ilçelerindeki tören alanlarında bulunan Atatürk anıtları

Anıtın adı	Tören alanının geometrik biçimi	Anıtın alandaki konumu	Anıta ait fotoğraf	Alanı çevreleyen elemanlar	Alan-sokak ilişkisi	Anıtın yönü
BALIKESİR İL MERKEZİ (ALTIEYLÜL VE KARESİ) TÖREN ALANI ATATÜRK ANITI	dikdörtgen			tören alanının üç tarafında park, bir tarafında ana yol ve arkasında yine bir başka park bulunuyor	anıtın ve tören alanının yakın çevresinde yerleşim bulunmuyor	batı kente doğru yönelmiş
Anıtın konusu Takım elbisesi üzerinde paltosuyla ayakta duran Atatürk, kollarını göğsü üzerinde birleştirmiş halde ileriye doğru bakmaktadır. Heykelin arkasında uzun bir duvar ve yatayda uzanan üç ayrı duvar daha yer alır. Bu yatay duvarlar üzerinde rölyefler ve Atatürk'e ait " Birlik ve beraberlik kader-i ilahiden gayri herşeyi yener " ve " Zafer zafer benimdir diyebilenin, muvaffakiyet, muvaffak olacağım diye başlayanın ve muvaffak oldum diyebilenindir " sözleri yer almaktadır.						
BALIKESİR İL MERKEZİ (ÇAMLIK TEPE) TÖREN ALANI ATATÜRK ANITI	dikdörtgen			anıtın ve tören alanının yakın çevresinde yerleşim bulunmuyor	anıtın ve tören alanının yakın çevresinde yerleşim bulunmuyor	güneydoğu kente doğru yönelmiş
Anıtın konusu Kaidenin üzerinde tek başına askeri üniforması ve pelerini ile ayakta duran Atatürk, kente yüksekten bakmaktadır. Kaidenin üzerinde " Bu Memleket Tarihte Türk'tü Bugün Türk'tür ve Ebediyen Türk Kalacaktır " yazısı yer almaktadır.						
AYVALIK CUMHURİYET MEYDANI ATATÜRK ANITI	düzensiz üçgen					güneybatı denize doğru yönelmiş
Anıtın konusu Takım elbiseli Atatürk'ün yüzünde kararlı bir ifade vardır. Heykelin altındaki kaidenin dört tarafında dört ayrı yazı bulunmaktadır. Ön yüzünde " İzindeyiz ", sağ cephesinde " Hürriyet ve İstiklal benim karakterimdir ", sol cephesinde " Benim naçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır. " yazıları ve arka yüzünde de anıtı yaptıran kurumların isimleri ve yapım yılı yer almaktadır. Kaide ve Atatürk'ün sol tarafında ön yüzünde bir rölyef, arka yüzünde de yazı alan bir duvar bulunmaktadır. Rölyefte, savaş sırasında düşmana ateş etmekte olan Türk askerleri tasvir edilmiştir. Arka yüzde " Milli mücadelenin ilk direnme kurşunu yarbay Ali Bey kumandasındaki kahraman 12nci alay tarafından 29 Mayıs 1919 da Ayvalık'ta atılmıştır. Bu çarpışmada üsteğmen Fahri Bey şehit olmuştur. " yazısı yer almaktadır.						
BALYA BELEDİYE MEYDANI ATATÜRK ANITI	kare					Kuzeybatı dağa doğru yönelmiş
Anıtın konusu Tek başına kararlı bir duruşla sergilenen Atatürk, üzerindeki takım elbisesi, bir elinde fötr şapka, diğer elinde eldivenle modern bir duruş sergilemektedir. Anıtın kaidesinde Atatürk'ün doğum ve ölüm yılları ve " Ne Mutlu Türküm Diyene " yazısı yer almaktadır.						
BANDIRMA CUMHURİYET MEYDANI ATATÜRK ANITI	amorfl					kuzeybatı denize doğru yönelmiş
Anıtın konusu Ayakta duran takım elbiseli Atatürk, yüzünde umutlu ifade ile ileri doğru bakmaktadır. Elleri serbest haldedir. Heykelin altındaki kaidede " Hürriyetin de Eşitliğin de Adaletin de Dayanak Noktası Milli Egemenliktir " yazısı yer almaktadır.						

Tablo 2: Bigadiç, Burhaniye, Dursunbey, Edremit ve Erdek ilçelerindeki tören alanlarında bulunan Atatürk anıtları

Anıtın adı	Tören alanının geometrik biçimi	Anıtın alandaki konumu	Anıta ait fotoğraf	Alanı çevreleyen elemanlar	Alan-sokak ilişkisi	Anıtın yönü
BİGADIÇ 100. YIL PARKI ATATÜRK ANITI	 dikdörtgen					batı hükümet binasına doğru yönelmiş
Anıtın konusu Ayakta duran takım elbiseli Atatürk bir elini yanında duran okul üniformalı kız çocuğunun omzuna koymuştur. Bu kız çocuğunun bir elinde okul çantası, diğer elinde bir buket çiçek yer almaktadır. Önlerinde, kaidenin merdivenlerinde de biri Türk kadını, biri de maden işçisi genç bir adam olmak üzere iki kişi daha yer almaktadır. Oturan ve elinde pazar filesi taşıyan başörtülü kadın ile ayakta, güçlü duruş sergileyen işçinin arasında, kaidenin üzerinde " Bir ulusta onurun namusun ve insanlığın oluşması ve kalıcı olabilmesi, kesinlikle o ulusun özgürlük ve bağımsızlığına sahip olmasıyla sağlanır " yazısı yer almaktadır.						
BURHANİYE ATATÜRK ANITI	 üçgen					kuzeydoğu ana caddeye doğru yönelmiş
Anıtın konusu Kaidenin üzerinde tek başına ve askeri üniformasıyla ayakta duran Atatürk'ün bir eli havada ileriye gösterirken diğer elinde dürbün yer almaktadır. Kaidenin üzerinde " Ey yükselen yeni nesil! İstikbal sizsiniz. Cumhuriyeti biz kurduk, onu yükseltecek ve yaşatacak sizsiniz " yazısı yer almaktadır.						
DURSUBEY ATATÜRK ANITI	 dikdörtgen					kuzeydoğu ana caddeye doğru yönelmiş
Anıtın konusu Ayakta duran takım elbiseli Atatürk, bir elini cebine koymuş vaziyette ileriye bakmaktadır. Anıtın kaidesinin üzerinde " Benim naçiz vücudum elbet birgün toprak olacaktır fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır " yazısı yer almaktadır.						
EDREMIT CUMHURİYET MEYDANI ATATÜRK ANITI	 üçgen					güney kente doğru yönelmiş
Anıtın konusu Ayakta bir ayağı ileri doğru atılmış biçimde duran takım elbiseli Atatürk'ün yüzünde ciddi bir ifade ve elinde bir kağıt bulunmaktadır. Heykelin üstünde durduğu kaidede de " Ne mutlu Türk'üm diyene " yazısı yer almaktadır.						
ERDEK CUMHURİYET MEYDANI ATATÜRK ANITI	 üçgen					güneydoğu denize ve limana yönelmiş
Anıtın konusu Anıtta en yukarıda smokin giymiş Atatürk ve yanında ona bakar durumda genç bir asker vardır. İkisi bir Türk bayrağıyla sarmalanmış gibidir. Atatürk ellerini kendine dolamış, ileriye doğru kendinden emin bir ifadeyle bakmaktadır. Anıtta alışlagelen geometrik biçimli bir kaide yerine, genç, yaşlı, kadın ve erkeklerden oluşan bir kompozisyon yer alır. Kucağında bir yaralı olan yaşlı bir adam, onunla birlikte yaralıya bakan başka bir adam, bir eliyle yaralıya silahını doğrultmuş diğer eliyle yüzünü kapatan ayakta duran genç adam, tüm bunlara yüz çevirmiş, kulağını kapar gibi duran bir başka adam. Bayrağı yukarı kaldırır gibi duran biri kız biri erkek iki genç ile yığıntı altından elini yukarı doğru çıkararak bir başka genç tasvir edilmiştir. Tüm bu figürlerden bağımsız gibi duran, sırtüstü yatmış çıplak bir kadın figürü kompozisyonun solunda yer alır. Sağda ise kompozisyona doğru yönelmiş bir kız bir erkek iki genç, ellerinde kitapla Ata'ya bakmaktadır. Arkalarında Atatürk'ün " Türklerin vatan sevgisi ile dolu olan göğüsleri lanetli tutkulara karşı daima demirden bir duvar gibi yükselecektir " yazısı yer alır.						

Tablo 3: Gömeç, Gönen, Havran, İvrindi, Kepsut ve Manyas ilçelerindeki tören alanlarında bulunan Atatürk anıtları

Anıtın adı	Tören alanının geometrik biçimi	Anıtın alandaki konumu	Anıta ait fotoğraf	Alanı çevreleyen elemanlar	Alan-sokak ilişkisi	Anıtın yönü
GÖMEÇ MEYDANI ATATÜRK ANITI	 amorf					güney kente doğru yönelmiş
Anıtın konusu Kaide üzerinde adım atar gibi duran takım elbiseli Atatürk, bir elinde üzerinde “ bilim sanat ” yazan bir kitap taşımaktadır. Yüzünde sert bir ifade vardır. Kaidede Atatürk’ün “ Ey yükselen yeni nesil cumhuriyeti biz kurduk onu yaşatacak ve yüceltecek sizsiniz ” sözü yazmaktadır.						
GÖNEN CUMHURİYET MEYDANI ATATÜRK ANITI	 amorf					güneydoğu hükümet binasına doğru yönelmiş
Anıtın konusu Takım elbiseli , yürür vaziyette duran Atatürk’ün iki yanında biri kadın biri erkek olmak üzere iki yöresel kıyafetli Türk vatandaşı tasvir edilmiştir. Kaidenin ön cephesinde Atatürk’ün “ Beni görmek demek behemahal yüzümü görmek değildir. Benim fikirlerimi, benim duygularımı anlıyorsanız ve hissediyorsanız bu kafidir ” sözü yer alır. Kaidenin daha alt kısımlarında da Kurtuluş Savaşında Gönen’de şehit edilen vatanseverlerin isimleri yazılmıştır.						
HAVRAN FUAT SOYLU MEYDANI ATATÜRK ANITI	 dikdörtgen					güney parka doğru yönelmiş
Anıtın konusu Yüzünde etkileyici ve kararlı bir ifade barındıran takım elbiseli Atatürk’ün bir elinde nutuk bulunur. Kaidenin sağında ve solunda duvarlar ve bu duvarlar üzerinde rölyefler bulunmaktadır. Bunlardan Atatürk’ün sağındaki duvarda Kurtuluş Savaşındaki kadınlarımız , solundaki duvarda da Çanakkale kahramanı Koca Seyit’in mermi taşıyan hali tasvir edilmiştir. Kaidede ise “ Yurt sevgisi vatana hizmetle ölçülür ” yazısı yer almaktadır.						
İVRİNDİ ATATÜRK MEYDANI ATATÜRK ANITI	 dikdörtgen					güneydoğu ana caddeye doğru yönelmiş
Anıtın konusu Kaidenin üzerinde adım atar gibi ayakta duran Atatürk, smokin üzerine pelerin giymiştir. Bir elinde fötr şapkası diğer elinde de eldivenleri vardır. Kaidenin üzerinde “ Ne mutlu Türküm diyene ” yazısı yer almaktadır.						
KEPSUT CUMHURİYET MEYDANI ATATÜRK ANITI	 amorf					güney camiye doğru yönelmiş
Anıtın konusu Ayakta duran takım elbiseli Atatürk’ün bir eli cebinde iken diğer eli daha yukarıda ve bir kağıt tutar durumdadır. Yüzünde kararlı bir ifade vardır.						
MANYAS ATATÜRK MEYDANI ATATÜRK ANITI	 dikdörtgen					kuzeydoğu ana caddeye doğru yönelmiş
Anıtın konusu Ayakta dururken tasvir edilen Atatürk, üzerindeki frak , başındaki fötr şapka ve elindeki eldiven ile modern bir görüntü sergilemektedir. Kaidede “ Özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir ” yazısı yer almaktadır.						

Tablo 4: Marmara, Savaştepe, Sındırgı, ve Susurluk ilçelerindeki tören alanlarında bulunan Atatürk anıtları

Anıtın adı	Tören alanının geometrik biçimi	Anıtın alandaki konumu	Anıta ait fotoğraf	Alanı çevreleyen elemanlar	Alan-sokak ilişkisi	Anıtın yönü
MARMARA ATATÜRK ANITI	 dikdörtgen					güney denize ve limana yönelmiş
Anıtın konusu Kaidenin üzerinde tek başına, smokiniyle ayakta betimlenmiş Atatürk'ün bir eli havada selam verir gibi dururken, diğer elinde fötr şapka yer almaktadır. Kaidenin üzerinde "Marmara Adası bu çevrenin mihreri olarak ele alınmalıdır. Adanın iki sahile olan merkezi mevki, letafeti kendisinin ve kıyılarının her türlü ıslah ve tesisata müsait olması emsalsiz bir imkandır. Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal 15 Haziran 1930" yazısı yer almaktadır. Kaidenin diğer iki yanında da rölyef bulunmaktadır. Bu rölyeflerde ise adanın ve adalılarının gündelik hayatından kesitler yer almaktadır.						
SAVAŞTEPE CUMHURİYET MEYDANI ATATÜRK BÜSTÜ	 dikdörtgen					doğu belediye binasına doğru yönelmiş
Anıtın konusu Savaştepe Cumhuriyet Meydanındaki tören alanında bir Atatürk Anıtı değil, Emniyet Amirliği binasının duvarına monte edilmiş bir Atatürk büstü bulunmaktadır. Büstün altında 'Ne Mutlu Türküm Diyene' yazısı yer alır. Duvarın ve büstün önünde ise üç boyutlu bir ay yıldız kombinasyonu bulunmaktadır.						
SINDIRGI CUMHURİYET MEYDANI ATATÜRK ANITI	 dikdörtgen					kuzeybatı ana caddeye doğru yönelmiş
Anıtın konusu Kaidenin üzerinde ayakta duran Atatürk, takım elbise giymiş şekilde tasvir edilmiştir. Bir elinde kitap vardır. Ciddi bir ifadeyle ileriye doğru bakmaktadır. Kaidede ise "1881-1938 Atam kalbimizdesin İnzindeyiz" yazısı bulunmaktadır.						
SUSURLUK ATATÜRK MEYDANI ATATÜRK ANITI	 dikdörtgen					kuzeybatı ana caddeye doğru yönelmiş
Anıtın konusu Atatürk anıtta yüzünde kararlı ifadesiyle, takım elbise giymiş, sol eli yukarıyı işaret eder durumda tasvir edilmiştir. Kaidede atletik görünümlü, şort, atlet ve tişört giymiş genç kız ve erkeklerle bir de Türk askerinin yer aldığı rölyef bulunmaktadır. Rölyefteki genç kızın elinde meşale, askerin elinde ise çiçekten bir halka yer almaktadır. Bu gençler elleri havada, Atatürk heykelinin bastığı zemini taşıyor gibi görünmektedirler.						

5. Bulgular, Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışmada yapılan inceleme sonucu elde edilen bulgular, anıtlara ilişkin bulgular ve tören alanlarına ilişkin bulgular olarak sınıflandırılarak aşağıda sunulmuştur.

Anıtlara ilişkin bulgular: Çalışmada incelenen 20 adet anıtın 4 adedi (Balıkesir İl Merkezi (Altteylül ve Karesi) Tören Alanı Atatürk Anıtı (Şekil 1), Balıkesir İl Merkezi (Çamlık Tepesi) Tören Alanı Atatürk Anıtı (Şekil 2), Ayvalık Atatürk Anıtı (Şekil 3) ve Erdek Atatürk Anıtı (Şekil 4) dışında hiçbirinin yapım yılı, yaptırın kuruluş ve heykeltıraşı ile ilgili bilgiye ulaşılamamıştır. Balıkesir il merkezindeki tören alanında yer alan Atatürk anıtının yaptırılabilmesi için Balıkesir Anıt Yaptırma Derneği tarafından 1958 yılında ulusal proje yarışması açılmıştır. Danışman Jüri Üyesi John A. Campbell olan yarışmanın asli jüri üyeleri Faik Ocak, Fethiye Tunçsiper, Rudolph Belling, Zihni Muridoğlu, Sabahattin Eyüboğlu, Seyfi Gürçay, Nezih Eldem, Turgut Cansever, Sedat Gürel'dir. 1. Ödül Ümit Asutay, Esad Suher, Aslan Karaalı'den oluşan ekibe, 2. Ödül Sadi Özış, Ömer Uluç'tan oluşan ekibe, 3. Ödül Hamdi Şensoy'a, Mansiyon ödülü ise Sadi Çalık, Ercüment Tarcan, Erol Kulaksızoğlu'ndan oluşan ekibe verilmiştir. Anıtın yapımı çeşitli nedenlerle ertelenmiş ve daha sonra anıtı yapma görevi Hüseyin Gezer'e verilmiş, anıtın açılışı 6 Eylül 1963 tarihinde yapılmıştır. Balıkesir İl Merkezi (Çamlık Tepesi) Tören Alanı Atatürk Anıtı, 1981 yılında Balıkesir Valiliği

tarafından o dönemin önemli çalışmalarından biri sayılan 100. Yıl Atatürk Kültür Parkı projesi kapsamında yapılmıştır. Proje aslanlı yol, 104 basamaklı merdiven, ve 14 metre yüksekliğindeki anıttan oluşmaktadır. Anıt, Balıkesirli sanatçı Necdet Can tarafından yapılmıştır. Ayvalık Atatürk Anıtı, Ayvalık Atatürk Anıtı Yaptırma Derneği tarafından halkın, vilayetin, kaymakamlığın, belediyenin yardımları ile 1967 yılında yaptırılmış olup anıtın heykeltıraşı Hüseyin Gezer'dir. Erdek Atatürk Anıtının yapımı, Atatürk'ün 100. doğum yılı nedeniyle yurt düzeyinde başlatılan çalışmalara paralel olarak gündeme gelmiştir. Erdek'e ve Atatürk'ün kişiliğine yaraşır bir anıtın yapılmasına karar verilerek, 10 Kasım 1980'de, bir Anıt Yaptırma Komitesi kurulmuştur. Türkiye düzeyinde isim yapmış 10 heykeltıraş ilçeye davet edilmiş, ardından açılan anıt yarışmasına 5 heykeltıraş katılmıştır. Anıt, Rahmi Aksungur tarafından yapılmış, anıt ve çevresinin açılışı ise 25.07.1982 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından yapılmıştır.

Balıkesir il merkezindeki anıtlardan biri ve Erdek Atatürk Anıtının seçimi için yarışmalar düzenlenmiş olması, bu anıtların tasarımına özen gösterilmiş olduğunu düşündürmektedir. Öte yandan, Gömeç, Havran ve Kepsut ilçelerindeki anıtlar (Şekil 5), konumlandırıldıkları kaideler, Atatürk heykelinin sanatsal niteliği ve mekanda algılanmalarını güçleştiren boyutları bakımından yapımında özen gösterilmemiş örneklerdir. Bu özensizliğin diğer göstergeleri ise Savaştepe Cumhuriyet Meydanındaki tören alanında Atatürk Anıtı yerine Emniyet Amirliği binasının duvarına monte edilmiş bir Atatürk büstünün bulunması ve Havran'daki anıtın Tankut Ökten'in, Dursunbey, Edremit ve Susurluk'ta yer alan anıtların da Necati İnci'nin figürlerinin kopyaları olmasıdır. Söz konusu özensizliklerin temeli, Ankara merkezli bir değişim anlayışının Balıkesir gibi çeperde kalan yerleşmelere geç ulaşmasında aranmalıdır. Nitekim, 1960'lı yıllardan sonra, anıtı olmayan yer kalmaması gerektiği düşüncesiyle anıtı olmayan illere de anıt gönderme geleneği başlamış, 1981'in Atatürk'ün doğumunun 100. yılı olması nedeniyle Atatürk heykelleri kopyalanarak toplu şekilde ülkenin her yerine dağıtılmaya başlanmıştır (Şat, 2017).

Şekil 1: Balıkesir İl Merkezi (Altteylül ve Karesi) Tören Alanı Atatürk Anıtı (fotoğraf yazara aittir)

Şekil 2: Balıkesir İl Merkezi (Çamlık Tepesi) Tören Alanı Atatürk Anıtı (fotoğraf yazara aittir)

Şekil 3: Ayvalık Atatürk Anıtı (fotoğraf yazara aittir)

Şekil 4: Erdek Atatürk Anıtı (fotoğraf yazara aittir)

Şekil 5: Gömeç, Kepsut ve Havran Atatürk Anıtları (fotoğraflar yazara aittir)

Çalışma kapsamında incelenmiş olan anıtların çoğunda estetik kayıdan çok mesaj verme amacı taşındığı görülmektedir. Çoğu anıtta tek başına tasvir edilmiş olan Atatürk, dik, kararlı, güçlü bir duruş sergilemekte, elinde fötr şapka, eldiven, ya da nutuk taşımakta, ileriye ya da yukarıyı işaret etmektedir. Anıtların tamamında Atatürk ayakta, kararlı bir ifadeye sahip, genellikle takım elbise, bazen smokin, nadiren askeri üniforması içinde betimlenmiş, halkın Atatürk'ün görüntüsündeki çağdaşıktan etkilenerek çağdaş kıyafetlere özendirilmesi amaçlanmıştır. Anıtların kaidelerinde Atatürk'e ait halkı birleştirici, Cumhuriyetin, milli egemenliğin, vatan sevgisinin ve Türklüğün önemini vurgulayan özlü sözlere yer verilmekte, bazı anıtların kaidelerinde Kurtuluş Savaşını ve zaferi anlatan rölyefler bulunmakta, rölyeflerde

Atatürk'e bir asker, bir Türk kadını ya da temiz yüzleri ve kıyafetleriyle geleceğin emanet edildiği çocuklar ve gençler eşlik etmektedir. Özlü sözler ve rölyefler aracılığıyla geçmişteki zaferi ve gelecekteki umudu canlı tutmak, halkın ulu önderin emaneti olan Cumhuriyete sahip çıkmasını sağlamak amaçlanmıştır.

Bilindiği gibi, kentsel mekanda yer alan objeler, kentin okunabilirliğine katkıda bulunurlar. Kentsel mekanda konumlandırılan doğru, net ve iyi imgeler, kentte oryantasyonun sağlanmasına yardımcı olur (Lynch, 1960). Bu duruma Erdek Cumhuriyet Meydanı'nda yer alan anıt, estetik değeri, çevresiyle uyumu, boyutları ve konusuyla örnek verilebilirken, incelenen diğer tören alanları için aynı şeyi söylemek güçtür. Tören alanlarının çoğunda simge niteliğinde olan yapı Atatürk anıtı olmasına karşın, bu anıtların net ve iyi birer imge oldukları söylenemez. Bunun sebebi bazen anıtın çevresiyle bütünleşmemiş olması, bazen estetik değerinin düşük olması, bazı durumlarda ise oranlarının iyi tasarlanmamış olmasıdır. Çoğu meydan ve meydana anıtların plansız kentleşme sonucu çok katlı binalar ve yoğun taşıt trafiği arasında kalmış olması, çevresindekilere algılanabilmesini zorlaştırmıştır. Bandırma örneğinde olduğu gibi, bazı durumlarda da anıtın yeri konusunda yeterli özen gösterilmemiş, anıt büyük boşlukta kaybolmuştur.

Bu çalışmada, buldukları yerlere konumlandırılmış olan Balıkesir ve ilçelerindeki Atatürk anıtlarının 15 adedinin düzgün geometrik formlardaki tören alanlarında yer aldığı görülmüştür. Anıtların 14 adedi içinde bulunduğu mekanın adını belirlemiş, bu mekanlar Cumhuriyet ya da Atatürk meydanı olarak adlandırılmışlardır. Denize kıyısı bulunan ilçelerde (Ayvalık, Bandırma, Erdek ve Marmara) anıtlar denize doğru yönlendirilmiş, bu yerleşmelerde anıt çevresi birer tören alanı olmanın ötesinde, daha geniş kapsamlı ele alınmış rekreasyon alanlarının birer parçası olarak düzenlenmiş, suyun getirdiği potansiyelden faydalanılmıştır. Denize kıyısı bulunmayan ilçelerde ise anıtlar genellikle kentin yoğun kullanılan ana caddelerine, hükümet ve belediye binalarına yönlendirilmiş, böylece anıtların ve tören alanlarının kent yaşamıyla ve kamu yapılarıyla bütünleşmesi sağlanmıştır.

Tören alanlarına ilişkin bulgular: Çalışmaya konu olan bölgelerde tören alanı olarak genellikle bölge merkezinde yer alan meydanlar kullanılmakta ve bu meydanlara hakim noktalarda Atatürk anıtları yer almaktadır. Bigadiç, Dursunbey, Marmara Adası ve merkez tören alanlarında bu durum farklılık gösterir. Bigadiç tören alanı kent merkezinde bir parkta, Dursunbey tören alanı Kaymakamlık binası bahçesinde, Marmara Adası tören alanı otel ve belediye binasının arasında bir noktada ve Balıkesir Merkezdeki tören alanlarından biri ana cadde kenarında, Atatürk parkının dışında, diğeri de kente hakim bir yer olan Çamlık tepesinde ve kentten tümüyle kopuk bir biçimde konumlanmaktadır.

Tören alanlarının çoğunda görülen ortak özellik, taşıt ve yaya yollarıyla çevrelenmiş olmalarının yanı sıra, ticaret, eğlence ve yeme içme mekanları arasında bulunmalarıdır. Kepsut, Dursunbey ve Balıkesir merkezde yer alan tören alanları istisna olup bu alanların bu gibi mekanlarla ilişki kuramamış oldukları görülmüştür. Balya, Erdek, Gönen, İvrindi, Kepsut, Marmara, Savaştepe, Sındırgı ve Susurluk tören alanları Belediye binası önünde, Bigadiç, Gönen ve Havran tören alanları hükümet binası önünde, Dursunbey tören alanı kaymakamlık binası önünde ve Kepsut tören alanı da okul binası önünde yer almaktadır. Ayvalık, Bandırma, Erdek ve Marmara Adası tören alanları ise deniz, iskele ve limanla ilişkisi olan alanlar arasındadır.

Tören alanlarının çoğu yaya ve/veya taşıt yollarıyla bağlantılı olup, kolay ulaşılabilir ve insanların sıklıkla gelip geçtikleri yerlerde bulunmaktadır. Çoğu örnekte sokakların tören alanlarının yapıldığı meydanlara açıldığı ve sokakla alanın iç içe geçtiği görülür. Fakat İvrindi tören alanının bir tarafında kaymakamlık ve belediye binası bulunurken, diğer iki yanı yükseltilmiş kot ve duvarla çevresinden soyutlanmıştır. Alanın yanında yer alan ana caddeden, bu alanda bir meydan bulunduğunu algılamak ve ilişki kurmak güçtür. Benzer biçimde Kepsut tören alanının da etrafı binalarla çevrili olup bir kenarından taşıt yolu geçmektedir. Alanın bir kısmı da otoparka bitişik durumdadır. Alana açılan birkaç ara sokak aracılığıyla yaya ulaşımı mevcut olmakla birlikte, mekansal ilişkilerin zayıf olduğu gözlenmiştir. Sokakla ilişkisi zayıf olan diğer iki örnek te Balıkesir Merkezdeki tören alanlarıdır. Bunlardan en yoğun kullanılmakta ve kent merkezinde bulunan, Atatürk parkının çeperinde konumlanmakta olup yeşil alanla çevrelenmiştir. Parka gelen ziyaretçilerin kullandığı giriş ile arasında yeşil alan bulunması alanın algılanmasını ve kullanılmasını engellemiştir. Park girişinin yanından alana çıkılan merdivenlerin nereye ulaştığı belirsizdir. Tören alanına caddeden veya park girişinden ulaşmak isteyenlerin de çok sayıda merdiven çıkması gerekmektedir.

Kentlerin sokak, meydan, park gibi alanları, diğer bir deyişle kamusal alanları, toplumun tüm üyelerinin kullanımına açık olan, bir araya gelinen, sosyal etkileşimlerde bulunan, her türlü törensel, rekreasyonel, aktivitelerin sergilenebildiği alanlardır. Bu kapsamda, kentsel açık mekanların farklı zamanlarda farklı amaçlarla birden çok aktivite için kullanılabilmesi, kentsel mekanın yaşayabilmesi

açısından olumlu ve gereklidir. Bu çalışmada incelenen tören alanlarının Kepsut, Dursunbey ve Balıkesir merkezde yer alan tören alanları gibi istisnalar dışında tümünün gündelik hayatın içinde yer aldıkları görülmektedir. Özellikle deniz kenarında yer alıp alışveriş, yeme içme, dinlenme gibi ihtiyaçları da karşılayan Bandırma Cumhuriyet meydanı, Ayvalık Cumhuriyet meydanı ve Erdek Cumhuriyet meydanı gibi örnekler birer cazibe merkezi niteliğindedirler.

Türkiye’de kamusal alanda heykelin görünür olmasının yolu Atatürk anıtları aracılığıyla açılmış, uzun yıllar boyunca heykel denildiğinde akla sadece Atatürk heykelleri gelmiş, ilerleyen yıllarda ülkede heykel sanatı gelişme ortamı bulamamıştır (Yasa Yaman, 2011). Ülkemizde 1970’li yıllara kadar, kamusal alanda anıt dışında heykel görmek neredeyse mümkün değildir. Günümüzde çağdaş dünyada anıt heykeller inşa etme anlayışı çoktan terkedilmiş olup kamusal mekan bir yaratıcılık alanı olarak değerlendirilmekte, farklı konu, malzeme ve özelliklere sahip heykeller kentlerde boy göstermektedir. Ülkemizde ise bir yandan kimi heykeller çeşitli gerekçelerle ortadan kaldırılırken, bir yandan da kimi kentlerin meydan ve kavşaklarına kente kimlik ve marka değeri katacağı düşünülen kitsch objeler yerleştirilmektedir.

Kentsel mekanda sanat, kentsel mekanı kullanıcı için cazip bir yer haline getirmek açısından önemlidir. Bu alanlara yerleştirilecek objeler bir yandan fiziksel, sosyal ve sembolik olarak kenti dönüştürmek ya da yeniden biçimlendirmek için birer araç olma işlevi taşırken, diğer yandan da kentlere canlılık ve görsel çekim yaratma potansiyeli barındırırlar. Kentsel mekanda konumlandırılacak objenin seçimi sırasında, sanatsal değerinin ve topluma aktaracağı mesajın titizlikle ele alınması benimsenmelidir. Bu bağlamda, iyi bir kentsel mekanın doğru belirlenmiş imgelere sahip olması konusunda sanatın gücünden faydalanılmalı, sanatın kendini geliştirme alanı bulmasının önü açılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III (2006). Atatürk Araştırma Merkezi: Divan Yayınları.
- Batuman, B. (2005a). Kamusal Bir Gösteren ve Mekansal Bir Temsil Olarak "Erken Cumhuriyet Ankarası" (Ankara of the Early Republic). *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni-31*, s.12-15.
- Batuman, B. (2005b). Identity, Monumentality, Security: Building a Monument in Early Republican Ankara. *Journal of Architectural Education*, 59 (1), pp. 34-45.
- Batur, A. (1998). 1925-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bozdoğan, S. (2002). *Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Mimari Kültür*. (çev. T. Birkan), İstanbul: Metis Yayınları
- Gurallar, N. (1999). *Halkevleri: ideoloji ve mimarlık*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Renda, G. (2002). Yenileşme Döneminde Kültür ve Sanat. *Türkler*, Volume 15. Ankara: Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, s. 265-283.
- Sözen, M. (1973). Türklerde Anıt. *Mimarlık*, Sayı 7, s. 7-20.
- Şat, E. (2017). *Balıkesir ve İlçelerindeki Atatürk Anıtları ve Tören Alanlarının Kentsel Mekan Organizasyonundaki Rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.
- Tekiner, A. (2010). *Atatürk Heykelleri Kült, Estetik, Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Turani, A. (2000). *Sanat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yasa Yaman, Z. (2011). "Siyasi/Estetik Gösterge" Olarak Kamusal Alanda Anıt ve Heykel. *METU JFA*, 1, 69.
- Yılmaz, M. (2006). *Heykel Sanatı*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Wilson, C. S. (2007). Remembering and Forgetting in the Funerary Architecture of Mustafa Kemal Atatürk: The Construction and Maintenance of National Memory, PhD Thesis, *METU Department of Architecture*, Ankara.
- url 1: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58a322292ce038.72551466 erişim tarihi 12.02.2017.